

Az Észak-Amerikai Környezeti Nevelési Egyesület Konferenciája

Gaining New Insights – Building On Experience
1995. szeptember 12–21. Portland, Main

1995 szeptemberében részt vettem az Észak-Amerikai Környezeti Nevelési Egyesület konferenciáján. A 6 napos rendezvényáradat 122 oldalas programfüzetéből nehéz volt választani, a több mint 1200 résztvevő mintegy 300 eseményen vehetett részt.

A konferenciának a hagyományoknak megfelelően minden esztendőben egy más USA-állam ad otthont, ebben az évben Main-nek jutott ez a feladat. Main állam az USA északkeleti oldalán van, az 1,2 milliós állam természeti erőforrásait az Atlanti-vizeknek és az erdőknek köszönheti. A lakosság 97%-a fehér, alig van színes bőrű vagy bevándorló.

1. Az Észak Amerikai Környezeti Nevelési Egyesület (ÉAKNE) a világ legnagyobb nemzetközi környezeti nevelési szövetsége. A szakemberek, tanárok, főiskolások és egyetemisták, akik a környezeti nevelés valamely területén dolgoznak, hatalmas hálózatot alkotnak Észak-Amerikában és több mint 40 más országban. Az egyesület 24 éve dolgozik a környezeti nevelés ügyének előmozdításán, elősegítve a pedagógusok munkáját.

Az ÉAKNE tagjai mélyen hisznek abban, hogy a nevelés az egészséges, fenntartható környezet és bolygónk életminőségének kulcsa. Az egyesület célja az, hogy segítse az embereket a környezeti tudatosság erősítésében, a környezetükről szerezhető tudás bővítésében, erősítsék a probléma-megoldási és döntési képességeket. E célok felé törekedve lehetővé válhat a környezeti problémák közös megoldása és az újabbak megelőzése.

Az ÉAKNE-nek jelenleg mintegy 2500 csatlakozott tagja, tagszervezete van. Egyes szervezetek önmagukban is többzresz taglétszámot jelentenek. Közép-kelet-Európából mindössze egy tagszervezet kapcsolódott az ÉAKNE-hez: a KÍRL-NC, amely az utóbbi három évben folyamatosan részt vett az Egyesület munkájában.

2. A több helyszínen zajló eseményáradatban sokféle tevékenység típus szerepelt. Ezek:

– *Hands-On gyakorlatok.* Ezek 1–2 órás tanulási-gyakorlási helyzetek, amelyeken konkrét környezeti vizsgálatokat végzünk, játékokat, szemléltető eszközöket készítettünk;

– *Interakciók.* Kiscsoportos ismertetések és megbeszélések, amelyek szabad és kötetlen ismerkedés lehetőségét biztosították, egy-egy nagyobb teremben egyidejűleg mintegy harminc kerek asztal körül;

– *Bemutatók, fejlesztések és kutatások ismertetései,* amelyek során sok újjító-fejlesztő pedagógus mutatkozott be és osztotta meg a hallgatósággal eredményeit, gondolatait;

– *Szimpoziumok,* egy-egy témakörnek közös, többórás megvitatása, megbeszélése;

– *A workshopok* olyan 6–10 órás csoportos munkahelyzetek, amelyekben fejleszthetők a sajátos szakmai készségek és kompetenciák.

Ezek mellett voltak terepgyakorlatok, plenáris előadások és viták, tankönyv- és kézikönyv-kiállítás és -vásár, múzeumlátogatás, oktatóközpont-bemutató, vízitúra és hegymászás, bálnamegfigyelő tengeri kirándulás, sajtófogadás, író-olvasó találkozó, jótékonyági aukció és sok más esemény.

3. A Konferencia során ülésezett az Egyesület vezetősége, a Külügyi Bizottság, a Tanárképzési és Továbbképzési Szekció, az Alsó-és felső tagozatos, valamint a Középiszkolai Szekció és a jövő évi EE Summit Előkészítő Bizottság. Az

egyres testületek, szekciók munkájának eredményeit nyilvánosságra hozták.

4. A rendezvényáradat főbb prioritásai a következők voltak:

– A környezeti nevelés értékelése, az eredményesség mérése;

– A kulturális sokféleség és a szoció-ökonomiai háttér sokszínűségének jelentősége a környezeti nevelésben;

– A környezeti nevelés terén munkálkodók spirituális feltöltődése és inspirációk biztosítása;

– A partnerség, az együttműködés új lehetőségei és a támogatások új forrásai a fejlődés érdekében;

– A környezeti nevelés technológiájának tisztázása, szerepének meghatározása;

– Konfliktuskezelési technikák, a közösség problémáinak megoldása és a cselekvésre buzdítás;

– Az innovációk feltárása és terjesztése, az újdonságok felkutatása és terjesztése.

5. A plenáris előadásokat USA-szerte ismert szakemberek tartották, akik egyben vállalkoztak a követő diskusszió levezetésére is.

Nagy érdeklődés kísérte *Tom Chappel*-t, aki *Az üzlet lelke* címmel tartotta meg igen hatásos bevezetőjét. Ezzel a címmel adta ki 1993-ban könyvét, amelyben az üzleti élet új etikáját hirdette meg, a '90-es évekre. Különleges sajátossága a közelítés-módnak, hogy egyesíteni próbálja az episzkopiális lelkes, a jól kereső üzletember és az ökológus szempontjait.

Az előadást követő megbeszélést éles szócsaták követték, hiszen az ökológia és az ökonomia összeillesztési kísérletei mindig indulatokat kavarnak. Az USA üzleti életében – mint megtudhattuk – az ökológiai kultúra egyenlőre reklámszlogen, semmint tényleges meghatározó. A kép árnyalt, sokféle törekvés érződik, ezek egy része a testületek és kamarák etikai kódexével és belső jogi szabályozásaival függnek össze.

A sajtó csinnadrattája kísérte az USA-szerte sztárolt rádióriportert, szakértőt, *Steve Curwood*-ot, aki előadásában a Környezeti nevelés és a média témáját járta körül.

Igen híressé vált egy néhány évvel ezelőtti országos rádióműsor sorozata: *Élni e Földön*, amelynek sikere nyomán egy alapítványt hozott létre a hasonló műsorok támogatására. Ebben az előadásban (is) a pénzről és a támogatottságról folyt a szó, majd olyan kérdésekről, mint a nyilvánosság, a réteggkultúra, az interaktív médiák szerepe. A Pulitzer- és Cindy-díjas riporter zajos sikert aratott történeteivel, amelyekben mély szociográfikus érzékenység érződött. A civil szervezetek és a helyi médiák összekapcsolását, ugyanakkor önállóságát egyidejűleg pártolja. A színes bőrű újságíró szuggesztív módon hatott a pedagógusokra, akik körében villámgyorsan terjedt a helyi médiákhoz bekapcsolódás gondolata és szándéka. Az előadás egyik legmeghatóbb fordulata volt egy pár perces interjú bejatszása, amelyet nyolc- kilenc éves gyerekek készítettek a környékük legidősebb polgáraival, hogyan látják ők, legöregebbek a múlt és a jövő környezeti problémáit.

Az értékekkel és a tudományos műveltséggel foglalkozott előadásában *Stephen Schneider*, aki az USA környezeti nevelésében ismert szerző, tankönyvíró és kutató. Az eredetileg természettudományos műveltségét a Stanford Egyetemen szerezte, majd egyre tágabban egészítette azt ki társadalomtudományi vonatkozásokkal. Ismert kutatási területe a klímaváltozás és ennek megjelenése a közvéleményben, a pedagógiában, tananyagokban. A modern műveltség nélkülözhetetlen elemeit *S. Schneider* a környezetkultúrában és a csatlakozó értékek harmonikus együttesében találja meg.

A helyi közösségek környezeti konfliktusaival és megoldási lehetőségeivel foglalkozott előadásában *Gail Bingham*, aki a Center for Environmental Dispute Resolution elnökösszonya. Az erős közéletiség, a közigazgatásban eltöltött tizenöt éves gyakorlat tette előadását gazdaggá és konkrétá. A világszerte ismerősként csengő problémák, mint a hulladék, a víztartalmak védelme, a veszélyes hulladékok kezelése alkották példanyagának tartalmát. E helyi harcok bemutatásával, a civil szféra, az állami és a föderális szintek jogi szövevényein való áthatolás esettanulmányaival

bemutatta azt, hogy az átlagemberek jogérzéke, jogtechnikai kultúrája és vitakészsége, nem utolsósorban szakmai felkészültségük határozza meg egy-egy helyi közönség sorsát, környezeti problémáik megoldhatóságát. Hangos tetszésnyilvánítást váltottak ki gondolatai a konfliktusmegoldás tanításáról, korai iskolai bevezetéséről.

Rendkívüli és osztatlan sikert, katartikus feszültséget és emelkedett pillanatokot idézett *Jake Swamp* (Tekarionianeken) törzsfőnök, aki a Mohawk nép Farkasok törzsét vezeti mind a mai napig a messze északon. Ünnepi díszruhában jelent meg és egy reggeli hálaadásra hívta egybe a konferencia sok száz résztvevőjét. A hálaadó szöveg – amely két és fél órásan egy nagy ünnepi szertartás profanizáltan rövid változata – a világegyetemet, a bolygókat, a Nap és a Hold felé mond köszönetet, valamint hálás szavakkal köszönti a szelet, a levegőt, a vizeket és a hegyeket, megköveti és köszönti a növényeket, az állatokat, a Földanya minden teremtményét, a más törzsek tagjait. Köszönti a törzset, az őseket és utódokat, akikben az idő folytonosságá virágzik.

Végül köszönti és hálaival említi családtagjait, saját őseit és utódait, majd a Nagy Szellemet, akinek része minden létező és aki örök mozgásban tartja a világot. Az angolul és az eredeti mohawk nyelven is elkántált ima a békéről, a létezés egyetemeségéről és méltóságáról szól, erőt adva a környezeti neveléshez, a mindennapokhoz. A hálaadó szöveg a hagyományok szerint több mint ezeréves, és a teljes változat elmondására évente csak egyszer van mód, amikor is az négy teljes napig tart.

Jake Swamp törzsfőnökként egy alapítványt is létrehozott, kiadóként terjeszti törzse és népe mítoszait, meséit. Aktív környezetvédő, létrehozott egy környezeti neveléséről híres iskolát, az Akwesasne Szabadság Iskoláját, amelyben a multikulturális nevelés modern módszereit fejlesztik ki.

6. A konferencia során a Környezeti Nevelési Egyesület a sokféle tagegyesületi rendezvény mellett hangsúlyosan foglalkozott a multikulturális és a városi környezeti neveléssel, amelynek több szakmai rendez-

vényt szentelt. Az Egyesületnek már két éve dolgozik a Multikulturális és Városi Környezeti Nevelési Bizottsága, amely megszerkesztette és kiadta e témával foglalkozó tanulmánykötetét. Feltűnt, hogy e hatalmas kérdéskörrel mind több forrásmunka foglalkozik, megjelentek mesekönyvek, munkafüzetek, videoanyagok, szakkönyvek, és megindult a korábbi kutatások intenzív feldolgozása is. A környezeti nevelés integráns részévé válik a multikulturális és a városi nevelés, amely a soknemzetiségű országok és területek pedagógiai feladata. A békétlen térségek sok ezres – néhol százazres – menekülthulláma megköveteli, hogy a pedagógia gyakorlata segítse a különböző identitású gyerekek megváltozott környezetben történő nevelését olyan módon, hogy minél kevésbé sérüljön eredeti kulturális identitásuk. A multikulturális nevelés erősödését jól jellemzi, hogy az diffúziós módon behatol az alapvető tantárgyakba, művelődési területekbe, mint például a matematika, a történelem-társadalmi ismeretek, a művészeti nevelés és hasonlók. A multikulturális nevelés békére és együttélésre nevel, a szociodiverzitás, a kulturális sokféleség híve és élénken ellenez mindenfajta kulturális hegemonizmust, erőszakos törekvést. A multikulturális nevelés megőrzi és védi a nyelvet, a kultúrát, a hagyományokat. Európai terjedése igen lassú, jóllehet kontinensünkön óriási szükség lenne rá, tekintettel a sokéves háborúra, az európai országokban élő és asszimilációs nyomás alatt szenvedő különböző etnikumokra.

A városi környezeti nevelés erősödő pozícióit a poszturbanizációs problémák sokasága okozza. Mára a városi környezeti nevelésnek az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában kiterjedt szakirodalma, kidolgozott és jól fejlődő módszertana van. A Konferencia városi környezeti neveléssel foglalkozó előadásai és gyakorlatai mutatták, hogy az óvodáskortól kezdődően hatékony módszerek állnak rendelkezésre. A városi életmód, a városi környezet értékeinek megóvása és a városi környezet-szennyezés izgalmasan mai tananyaggá szervezhető. A városban is lehet terepgyakorlatot végezni és erdei iskolát szervezni.

7. Az Észak-Amerikai Környezeti Nevelési Egyesület kezdeményező és szakmai irányító szerepet vállalt a környezeti nevelés ún. nemzeti standardjainak, azaz országos követelményrendszerének kidolgozásában. E munkafolyamat abból indul ki, hogy milyen elvárások vannak a környezetkultúralt, környezeti tudatossággal és életvitellel rendelkező polgárral szemben; hogyan tudja ezt a pedagógia gyakorlata elősegíteni?

Feltűnt, hogy a környezeti nevelés kimeneti követelményeit a tagolt, sokféle és hatalmas ország igen sok államából külön-külön foglalják össze és az állami szinten összefoglalt listákból alkotják meg a nemzeti szintű követelménykészletet. A folyamat a regionalitás és az „alulról építkezés” elveit tükrözi.

8. A környezeti nevelés terén történő kutatásokat egy erre szakosodott bizottság fogja össze. A szakmai koordinációt e téren a multidiszciplinaritás jellemzi. A kutatások egy része empirikus, ide sorolják a szokásvizsgálatokat, a kognitív szociálpszichológiai felméréseket (például vélemény-, nézet, attitűd- és világkép-kutatások, értékorientációk feltárása és hasonló), valamint a nagyon gazdag hagyományú akciókutatásokat. Az akciókutatás a nyugati világ modern neveléstudományi kutatási eszköztárának metodológiailag jól körülírt képviselője.

Az akciókutatás általában egy helyi (vagy térségi) fejlesztést mutat be, ábrázolva a helyi előzményeket, a célkitűzést, a folyamatot, a lépéseket és az eredményt. Az akciókutatás egyesíti az empirikus szociológiai, a nevelés-lélektani és a pedagógiai kutatási módszereket. A környezeti nevelési projektek eredményességét és értékelését leggyakrabban az akciókutatás tudja felszínre hozni.

A környezeti nevelési kutatómunka másik területe az elméleti elemző és történetilógiai összehasonlító munka, amelynek USA-szerte komoly hagyományai vannak. Ma már a legeldugottabb alaszakai kisvárosban vagy dél-texasi falucskában is elérhető az ECONET vagy America On-line számítógépes hálózaton a legfrissebb szakiroda-

lom, az egyetemi és közkönyvtárak vonatkozó szakirodalom-anyaga. A kutatók kedvükre olvashatják dolgozószobájuk képernyőjén az ezernyi könyvet, elektronikus folyóiratot. A szakirodalom elemzése, összevető értékelése szinte nemzeti sporttá vált, elsősorban a főiskolások és az egyetemi hallgatók körében, akik villámgyorsan tudják áttekinteni a hazai és a nemzetközi számítógépes hálózatokból lehívható információáradatot. Az elméleti kutatómunka technikai egyszerűsödésével a tartalmi vonatkozások igényesebbé váltak.

9. A nemzetközi összehangolás és a más térségek környezeti nevelési munkájának elősegítése az Egyesület régóta vállalt feladata. A Nemzetközi Bizottság munkája az információcserét megkönnyítő munkaformák kialakítása, a nemzetközi összetételű továbbképzések, a hallgató- és tanárcsere programok segítése, a térségi helyzetek áttekintése és hasonló feladatok. Magyarország tekintélyt szerzett az Egyesületben végzett munkánk révén, ennek köszönhetően a Nemzetközi Bizottság öttagú vezetőségének egyik tagjává választott az elkövetkező három évre.

10. Az Egyesület négy szekcióban dolgozik, ezek a konferencia során külön-külön üléseztek és tartottak bemutatót, ismertetéseket és stratégiai megbeszéléseket tartottak.

A négy szekció:

– *Főiskolai és Egyetemi Környezeti Programok Szekció.*

Munkájuk átfogóan széleskörű, hiszen a környezettudományok (az ökológiától a humánökológiáig, az óceánográfától az űrtudományokig, a műszaki-környezeti mérnöktudományoktól az agrártudományokig, az egészségtudományoktól a mentálhigiénés-pszichológiai területekig) köre kapcsolódik a magartástudományok és a pedagógiai tudományok köréhez.

Tapasztalható volt, hogy a felsőoktatás erőteljesen mozdult a környezeti nevelés irányába. Hatalmas kurzuskínálat alakult ki. Egyetemek és főiskolák, egymással versengve kínálják gazdag kurzusaikat. Fel-

tűnt, hogy a pedagógusképzés országszerte (és más országokban is, elsősorban Nyugat-Európában) már létrehozta saját környezeti nevelési tanszékeit, műhelyeit, amely egyetemi egységek egyik feladata a pedagógusképzésbe beépíteni a környezeti neveléshez szükséges alaptárgyakat és fejlesztő kurzusokat. Ugyancsak kiépült a széleskörű továbbképzési választék és a doktori programok sokasága. Amint az Egyesület vezetősége megállapította, az Amerikai Egyesült Államok neveléstörténetében a környezeti nevelés terén egy korszakkváltás játszódik le, ennek egyik pillére a felsőoktatás gyors reagálása és gazdag válasza a globális és a nemzeti kihívásokra.

– *A Természet- és Környezetvédő Nevelési Szekció* munkáját azok a programok határozták meg, amelyek a terepmunkával, a környezettudományi eredmények pedagógiai transzformációival kapcsolatosak. A védelemre, a hagyományok és értékek megőrzésére irányuló nevelés a helyi környezeti értékek feltárására, megismerésére és a helyi közösségek környezetvédő tevékenységébe való bekapcsolódással is foglalkoznak. Ebben a szekcióban rendkívül erősen érvényesül a globális és az állampolgári nevelés cél- és feladatrendszerre. A szekció munkáját szakmailag azokhoz a testületekhez, kormányzati és önkormányzati hivatalokhoz köti, amelyek feladata az erdők, a vizek, a levegő, a talaj, az élővilág és az épített környezet védelme, azzal kapcsolatos politika és jogalkotás (és jogalkalmazás). Sok kiadvány, rendkívül gazdag továbbképzési kínálat tapasztalható, kutatások és pályázati rendszerre épülő támogatási formák működnek. A szekcióban ezek összehangolásáról, távlati tervezéséről esett szó, valamint a médiákkal és a kereskedelemmel való „újszövetség” szükségességéről.

– *Az Elemi és a Középszintű Szekció* munkáját a mindennapos, iskolai környezeti nevelési gyakorlat fejlesztési törekvése jellemzi. A tantervi piac, az óraszámok, a módszertani helyzet és a fejlesztési lehetőségek, a pedagógusok munkafeltételei és a tanácsadási-szakértői hálózat működési feltételei jelentették a megbeszélés főbb irányait. Különös módon ide kapcsolód-

nak az óvodai (preschool) feladatok, a játékeszközök és a szoftverpiac negatív jelenségei, visszásságai is.

Sokat foglalkoznak jelenleg a sokféle vizsgakövetelmény egyeztetésével, környezeti nevelési tartalmaik egyeztetésével, feldúsításával. A pedagógusok USA-szerre igen kiszolgáltatottak a helyi Board of Education-nak, ezek környezeti nevelési irányban történő befolyásolásnak, a lobbyzásnak tulajdonítottak az Egyesületben nagy jelentőséget. Ez a Szekció a munkaerőgazdálkodás és érdekvédelem kérdéseivel is foglalkozik, vezeti a környezeti nevelők és szakértők országos és nemzetközi listáját, regisztrálja a munkaerőpiaci alakulását és bizonyos munkaerőközvetítési feladatokat is felvállal. Ezáltal kirajzolódik a környezeti nevelői kamara működésmódja is, amely távlatilag ígéretes és biztató.

– *Az Iskolarendszeren Kívüli Környezeti Nevelési Szekció* munkáját a sokszínűség és az egyeztetési szándékok ismételt próbálgatása jellemzi. A Nemzeti Parkok, a múzeumok, az állatkertek, a sokféle lakossági környezetvédő szervezet, a civil szféra környezeti tudatosságot növelő helyi csoportjai, a városvédők, faluszéplők és sok száz más szervezet képviselői bábeli sokféleséget képviselnek, amelyeket igen nehéz (szinte lehetetlen) összefogni. A közös törekvés a polgári életminőség javítása és az ökológiai kultúra terjesztése. Kifogyhatatlan ötletek jellemzik e szekció munkáját, a bemutatók, kampányok, reklámok, vásárok, kiállítások lépten-nyomon terjesztik a környezeti tudatosság gondolatait és érzésvilágát. Az iskolarendszerű és az azon kívüli szféra együttműködése piaci alapokon történik, korrekt üzleti kapcsolatokban szerveződnek az iskolai csoportok látogatásai, a pedagógustovábbképzések. Az iskolákat különféle támogatások, adókedvezmények és pályázati források segítik abban, hogy élhessenek e kínálati piacban, fel tudják használni a legigényesebb és drága szolgáltatásokat is. A Szekció munkáját folyamatosan végigkísérte a Konferencia fő színhelyén, a Holiday Inn szálloda halljában és földszintjén megszervezett kiállítás és szakmai találkozó,

amelyen mintegy kilencven, USA-szerte ismert non-profit szervezet és más csoport mutatta be tevékenységét, tartotta bemutatóját, mutatta be kiadványait.

Részt vettek kormányzervek és hivatalok is ezen a kiállításon: az USA Környezetvédelmi Hivatala és ennek Környezeti Nevelési Főosztálya, a Nukleáris Energia Hivatala, a Cohn Edison Társaság, az Acél Újrahasznosító Vállalat, a World Resource Institute is.

11. A jövő tennivalóit előkészítő munkálatok is elkezdődtek e konferencián. Mindezekelőtt az 1996-os év novemberi nemzetközi konferencia tervezéséhez fogtunk hozzá, amely kapcsolódik az 1996-os Környezeti Nevelési Világtalálkozóhoz. Ugyancsak foglalkoztunk az 1997-es Konferenciával, amelyet Brit Columbiában, Vancouverben fognak rendezni és amelynek központi témája a városi és a multikulturális nevelés lesz.

12. A Konferenciának speciális, nem szakmai rendezvényei elsősorban a közösségépítést és a baráti kapcsolatok erősítését szolgálták. Ilyenek szép számmal voltak, a nyitó gálaesttől kezdve az író-olvasó találkozóon át a vidám hangulatú, hagyományos aukcióig.

A nyitó estet a Portland-i Operaházban tartották, ezen megjelent a város polgármestere, Main állam kormányzója (erős republikánus hangsúlyú Main állam vezetése) és sok helyi híresség. Fellépett egy híres, hívatásos mesemondó, egy New England-i artista- és zeneművész család, akik amatőrként másfél órás, fantasztikusan színes műsort adtak, példát mutatva a családi értékekből, a művészet és a derű szeretetéből.

13. A Konferencia legtöbb eseménye egy elegáns és nagyvilági szállodaóriásban, a Holiday Inn-ben zajlott, ahol már a második nap megjelentek a „zöld” ötletek. Mindezekelőtt posztereken és szórólapokon hívták fel a figyelmünket az ökohotel-lehetőségekre. Ne pocsékoljuk a vizet, a fürdőszobában az egyszer használt törülközőket ne dobjuk le a földre, mert akkor a takarítószemélyzet elviszi, kimossa és újabb tíz törülközőt kapunk, ha szükséges, ha nem.

Elterjedt körünkben a lift helyett a lépcsők használata, szobáinkra kiakasztottuk a „Ne zavarj!” táblát, ezáltal megkíméltük a takarítószemélyzetet a felesleges munkától és a törülköző, papírzsebkendő, szappan pocsékolásától. A szobákat megosztottuk egymással, megpróbáltunk igen gazdaságosan lakni és étkezni. A konferencia egyik leglátogatottabb programja az a nagycsoportos beszélgetés volt, amelynek egyetlen szó adta a témáját: a remény. Sok százan gyűltünk össze és végeztünk önvizsgálatot, hallgattunk lelkészt, pszichológust, jövőkutatót, mesemondót, költőt, festőművészt, filozófust, anyákat és pedagógusokat, mélyökölógusokat és zöldeket arról, hogy miben kapaszkodhatunk. Egy katartikus délutánt töltöttünk együtt, kételyeink és félelmeink örvényében azzal a kérdéssel foglalkozva: van-e még lehetőség, van-e még miben hinnünk, mi táplálja a reményünket. A nagycsoportban együtt lélegző közösséggé olvadt egybe a sok százas környezeti nevelő. Voltak, akiből a feltörő zokogást, volt, akiből a befelé forduló meditációt, volt, akiből az áradó panaszok és gyengeségének megvallását váltotta ki a spirituális élmény.

A konferencia során semmiféle „ökohepaj” nem volt, délidőben olcsó szendvicseket ettünk (amelyeket főiskolások és önkéntes segítők csináltak helybéli nyersanyagokból), teát és gyümölcsleveket ittunk. A napi munkaidőnk meghaladta a 12 órát, hiszen kora reggeltől késő estig zajlottak az események. Mindezt a sportolási lehetőségek tartották egyensúlyban. Kora hajnali madárles, napfelkelte szertartások, kocogás, úszás és bicikli-programok csalogatták a résztvevőket az egészséges életvitelre.

14. A konferenciával egyidejűleg zajlott a tantervek, taneszközök és továbbképzési programok kiállítása és vására. Az USA és Canada környezeti nevelésének háttérországát ismerhettük meg ezúttal. Szinte minden életkor, iskolatípus, tantárgy és irányzat már létrehozta a maga környezeti nevelési programját, tantervét. Meglepően sok az összefoglaló, enciklopédikus mű, amelyek átfogóan mutatják be a környeze-

ti nevelés elméleti gyökereit, rövid történetét, szükségességét, főbb irányzatait, módszertanát, filozófiáját, forrásait, támogatóinak listáját. Ezeket a könyveket használja a pedagógusképzés és a gyakorló pedagógusok tábora is. Más könyvek a zöld mozgalmakkal, az ökológiai kultúra különböző ágaival és tényezőivel, a környezettudatos magatartás és életvitel etikai alapjaival foglalkoznak. A legtöbb mű természetesen a természetvédelemmel, az étellel, az élőlények védelmével foglalkozik. A könyvek mellett a szoftverek, a CD-k, a videofilmek, hangkazetták, és képlemezek jelentik a választék egyéb formáit. A virtual reality technika a környezeti nevelésben már hódít: például átélhetővé teszi az évezredek változásait percekre sűrítve egy képzeletbeli tájon, bemutatva egy rurális táj drámai változásait az iparosodás és az urbanizációs hatásokra.

15. A Konferencia során mindvégig érzékelhető volt, hogy korszakváltás történt. Az USA és Kanada környezeti nevelése új szakaszába lépett (Mexikó még ezt korán sem érte el). Az új időszakot a következő kritériumok együttese jelenti:

- kialakult, meghonosodott és folyamatosan fejlődik a környezeti nevelés cél- és feladatrendszere, valamint módszertana, erőteljes munkálatok folynak a követelményrendszer (a nemzeti standardok) ki-munkálásán, összegzésén;

- létrejött a környezeti nevelés tanterv-, tankönyv- és taneszközpiaca, bőséges és gazdag választékkal;

- nemzeti (országos szinten) törvény (1990. óta) segíti elő és szabályozza a környezeti nevelés eredményességét biztosító támogatásokat, mindenekelőtt az állami forrásokat;

- a felsőoktatásban kiépültek és eredményesen dolgoznak a környezettudományok akkreditált műhelyei, tanszékei. A pedagógusképzésben általánosan és szinte minden USA-állam főiskoláin, egyetemlein már kialakult és beépült a reguláris képzésbe a környezeti nevelésre való felkészítés;

- a pedagógusképzésben és továbbképzésben meghatározó szakmai szerepet töl-

tenek be az USA-ban a környezeti nevelési tanszékek, amelyek graduális és posztgraduális kurzuskínálata figyelemreméltó. Több USA-államban az ismert egyetemek doktori (PhD) programokat is hirdetnek a környezeti nevelés terén;

- a pedagógustovábbképzéseket elsősorban a nagy egyetemek és főiskolák, ezek mellett a nagy tapasztalatú oktatóközpontok, non-profit szervezetek hirdetik meg. A környezeti nevelés legkülönbözőbb irányzatainak megtalálni a megfelelő továbbképzési választékát, amely elvégzéséért a pedagógus meghatározott számú credit pontot kaphat. Mindez növeli a pedagógusok érdekltségét a továbbképzésben;

- a széleskörű és államilag is támogatott kutatási aktivitásnak köszönhetően gazdag tudományos eredmények is vannak a környezeti nevelés terén. Ezek (fentebb részletezve) a sokszínű neveléstudományi, kognitív, magatartástudományi és szociológiai kutatási metodikáknak köszönhetően plasztikusak, széleskörűek, kiterjednek kultúráközi és életkorokat, nemeket is összevető vizsgálati helyzetekre. A kutatási eredményeket bemutató szaksajtó már kialakult és beépült a felsőoktatási és kutatóintézeti munkába;

- az USA (és Kanada) rendszeresen és folyamatosan gyűjti össze a környezeti nevelés nemzetközi tapasztalatait, az elektronikus hálózatok, a konferenciák, a tudományos és oktatási együttműködések ezt elősegítik. Ugyanakkor elismerésre méltó az USA-intézmények, -hivatalok és -egyesületek erőfeszítése a saját környezeti nevelési tapasztalatok és eredmények exportjára.

- az USA-ban a környezeti nevelés erőteljesen kapcsolódik a politikai-kormányzati körökhöz, az üzlet világához, a helyi közösségekhez, a közoktatás általános fejlesztéséhez.

16. A Konferencia néhány főbb tanulsága:

- a környezeti nevelés fejlődéséhez a kormányzati és önkormányzati szintű és az „alulról építkező” aktivitás és támogatás egyaránt szükséges;

- a környezeti nevelés korszakváltásának kritériumai többsége Kelet-Európá-

ban is azonosak az USA és Kanada helyzetével;

– a környezeti nevelési szerveződések, egyesületek és csoportok közötti koordináció és együttműködés – pl. egy országos szövetség létrehozása – erőteljesen előse-

gítheti a folyamatok összerendezését, az erőforrások hatékonyságát;

– a magyarországi környezeti nevelés fejlődéséhez továbbra is fontos tényező a nemzetközi folyamatokban való aktív részvétel.

Havas Péter

Egy boldog ember jelbeszéde

Gondolatok Várnagy Ildikó kiállításairól

Budapesten, a Belvárosban, a Körömdi Galériában mutatta be Várnagy Ildikó legújabb bronz alkotásait, amelyek annyi játékoságot és komolyságot árulnak el alkotójukról, amennyivel csak azok rendelkezhetnek, akik azzal foglalkoznak egy életen keresztül, amit szívesen csinálnak. Nem befolyásolják és soha nem is voltak rá hatással a közvetlen dicséretetek és elismerések, vagy épp ellenkezőleg, az elmarasztalások és háttérbe szorítások. Várnagyot a felfedezés érdekli, melynek során kiérleli sajátos jeleit, felépíti a maga világát, amelyben az ember mindig jelen van, de nem naturális megjelenítéssel, hanem mint az ősi képirások ember-jelei, a japán hito-bito vagy az egyiptomi szem, s nyilván még nagyon sok olyan őskultúra őseleme, amelyeket fel sem ismerünk, csak ott érezzük azokat a figurák mögött.

E tárlattal egyidőben a Várban, a Zenetudományi Intézet Zenetörténeti Múzeumában Várnagy Ildikó *Jelírások modern zenére* című kiállítását is láthatta a közönség. Nagyon érdekes volt a két műtárgycsoportot egymás után megnézni. A várbeli kiállításon Várnagy grafikai jellegű munkái szerepeltek, amelyek egy különleges folyamat végigkövetését tették lehetővé: a jellé válás, a jelalakítás műhelyébe pillanthattunk be általuk. A zenei inspirációra készült művek a zene hallgatása közben született jel-vázlatok és a zászlóként megjelenő kész művek különös élménnyel ajándékoztak meg bennünket.

A várbeli kiállítás végeredményben tizenkét zeneműre készült három-, négy- és

hatméteres zászlók bemutatója volt egy olyan térben, ahol a zászlók között zenei események történhettek. A zászlókhöz az előtérben elhelyezett grafikák szolgáltatták a vázlatokat. Az ott elhelyezett szabvány géppapírra tussal vagy ceruzával rajzolt jelek az élmény frissességét rögzítették. Az nem derült ki pontosan, hogy a tucatnyinál több zeneműhöz készült vázlatból miért épp az a tizenkettő került kiválasztásra, amelynek zászlaját végül is elkészítette a művész. Hiszen olyan művek is rögzítésre kerültek az A/4-es papírlapon, mint *Bartók Gyermekeknek* vagy *Penderecki Kosmogónia* című opusa (ez utóbbihoz nem kevesebb, mint negyven lapot rajzolt tele a művész!), ám ezek mégsem kerültek „felzászlózásra”.

Zászlón láthattuk viszont *Ravel: Daphnis és Chloé*-jának, vagy *Strauss: Salome táncának* képi megfelelőjét, méghozzá olyan társaságban, mint *Durkó Zsolt, Bozay Attila, Sárosi László, Vidovszky László, Kurtág György* s további öt külhoni szerző: *Benjamin Britten, Andre Jolivet, Ricardo Mandolini, George Hamilton Green*, s végül *Jesus Villa Rojo* egy-egy művének újraalkotása. Igazán csak irigyelni lehet a művészt, aki a lejátászó előtt ülve, ceruzával vagy tustollal a kezében hallgatja a zenét, s közben „jegyzetel”, regisztrál, örömet, zenei élményét, a zene taktusát rögzíti a papíron. Majd a jegyzetanyagot átnézve (gondolom, a zenét ismét meghallgatva), immár ecsetet vesz a kezébe, s a legfontosabb jeleket vázrontekersre rögzíti...

Ezután visszatérve – a valóságban vagy gondolatban – a Deák Ferenc utcai kiállí-